

КОМУНИКАЦИЯТА КАТО СОЦИАЛНА КОМПЕТЕНТНОСТ В УСЛОВИЯ НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯ НА ОБЩЕСТВОТО

Красимир Костов

Резюме: Статията представя ролята на комуникацията като компетентност в социализационния процес на индивида в обществено пространство, което е подложено на непрекъснати промени. Тази динамика създава условия за колебливост в съвременната социално-културна действителност, която налага усвояването на нови компетентности, които да позволят адекватен отговор на възникващите предизвикателства. От друга страна, технологичният напредък и дигитализацията се явяват предпоставка за развитието на комуникацията, която оказва съществена роля в обществените процеси, а въвеждането на генеративните модели поставя множество въпроси, свързани с нейното използване. Това предоставя възможност за преоценка на образователните цели, както и необходимост да се обърне внимание върху значението на комуникацията, която може да бъде интегрирана в изкуствения интелект, поставяйки множество въпроси пред бъдещето на индивида в едно ново дигитално общество.

Ключови думи: комуникация, технологии, генеративен изкуствен интелект, общуване, социална компетентност

COMMUNICATION AS A SOCIAL COMPETENCE IN A DIGITALIZED SOCIETY

Krasimir Kostov

Abstract: The article presents the role of communication as a competence in the socialisation process of an individual in a social context that is subject to constant transformations. This dynamic creates fluctuating conditions in contemporary socio-cultural reality, which requires acquiring new competences to respond to emerging challenges. On the other hand, the introduction of generative models raises many questions about their use, since technological progress and digitalisation are a prerequisite for the development of communication, which plays an essential role in social processes. This provides an opportunity to re-evaluate educational objectives and the need to address the importance of communication that can be

integrated into artificial intelligence, raising many questions for the future of the individual in a new digital society.

Keywords: communication, technology, generative artificial intelligence, communication, social competence

ВЪВЕДЕНИЕ

Човекът, за разлика от останалите биологични представители на земята, е развил своите комуникативни способности до степен, която му позволява да въздейства и променя физическата действителност, която достига нови измерения. Цифровизацията превръща материалните обекти в информационни, което създава нов виртуален свят, където единствено въображението поставя границите на възможното. Тази нова действителност се превръща в индивидуална и уникална система със свои собствени закони, която трудно би се определила като предметна, защото се откроява с липсата на обичайните характеристики на предметния свят, който ни заобикаля, като създава нова среда с нови комуникативни възможности. Независимо от своята виртуалност тя въздейства върху нашата сетивност, която е фундамент в разбирането ни за физическата реалност и предметния свят, в който ние се намираме. В тази посока технологичният прогрес поставя нови хоризонти и един от тях е генеративният изкуствен интелект. Според Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОЕСД) системата за изкуствен интелект (ИИ) е "машинна система, която може за определен набор от дефинирани от човека цели да прави прогнози, препоръки или да взема решения, влияещи върху реална или виртуална среда" (ОЕСД, 2019). Изкуственият интелект започва да изпълнява множество задачи и дейности, в т.ч. и комуникативни, които до този момент са били изцяло човешки. Улеснява способността ни да общуваме, като предоставя възможност за анализ и обработка на предаваната информация, което е начин за предвиждане на бъдещи резултати и вземане на адекватни решения. Така с напредването на технологиите и в условията на масова дигитализация в обществото комуникацията започва да заема основна роля за развитието на социалната компетентност и успешното личностно и професионално развитие на всеки от нас.

МЕТОДОЛОГИЯ

Обект на настоящата статия е комуникацията като компетентност в процеса на социализацията на индивида, а предмет – комуникацията в условията на дигитализация на обществените дейности. Целта е да се представи влиянието на съвременните технологични иновации в

областта на комуникациите и как тези нововъведения променят начина, по който хората общуват, какви нови възможности се откриват и какви са последствията от тези промени за индивида в условията на дигитализация на обществото. Използван е методът за анализ на наличната литература, като се представят идеи за ролята на комуникацията в социалния живот, както и са разгледани някои въпроси, свързани със социализационния процес на личността в обществото, без да се претендира за изчерпателност на темата.

ИЗЛОЖЕНИЕ

1. Комуникацията като компетентност и ролята ѝ в процеса на социализация

Обществото е изправено пред глобални промени, особено след въвеждането на генеративния изкуствен интелект, който оказва влияние както на отделния човек, намиращ се в обществена среда, така и върху комуникацията, която е подложена на забележителни трансформации. И това е разбираемо от гледна точка на желанието ни да имаме по-бърза, по-сигурна и по-ефективна връзка с хората около нас. Този стремеж е основна характеристика, заложена във всеки от нас, и се открива навсякъде в историческата последователност на натрупаното знание и опит, предавано от поколение на поколение, позволяващо ни развитие, което е съпроводено от промени във всички нива на дейностите, в т. ч. и комуникативните.

Знанието, което е свързано с информацията, предавана посредством разнообразни комуникационни канали, е един от основните фактори, въздействащи върху еволюцията на обществото. От съществено значение е то да бъде съхранявано и предавано на следващото поколение, което да има възможност да го развива и усъвършенства, за да го предаде като нещо ново и значимо. Което да послужи като начало и основа за решаването на възникващите въпроси и задачи, които да позволят открития към нови хоризонти и познания за непознатото, на които не е имало отговор до този момент.

Посредством механизма на предаване и възприемане на вербална информация хората изграждат социални групи, като създават общности, които формират конкретни междуличностни отношения чрез определени комуникативни действия. Те стоят в основата на взаимоотношенията в групата и възникват с появата на речта, като след това се заражда и писмеността като знакова система за предаване и съхраняване на натрупаното знание и опит, която „създава възможност за появата на цивилизации, възникване на държави, нуждаещи се от съхранение на обеми от информация, които многократно превишават човешката памет“ (Венедиктова и др. 2016: 12). Така информацията се съхранява и натрупва,

като възниква необходимостта от комуникация, която в началото се осъществява чрез устно предаване на информация, а по-късно се развива и обогатява чрез въвеждането и използването на изображения и символи.

Информацията стои в основата на знанието и на всеки човешки напредък, като доброто ѝ предаване е от ключово значение за последващите причини, създаващи връзки между следствия и резултати. В общуването се откриват елементи на пренос на информация, но тя по-скоро се свързва със спонтанност, естественост, емоционалност и непреднамереност, които са част от биологичната същност на поведението ни, проявяващи се в желание за сближаване и изграждане на колективни групи. При комуникацията, която **„е съдържателната характеристика на общуването“**, се открива преднамереност и целенасоченост, която се свързва с необходимостта от правилното предаване на информация от един човек към друг (Димитрова, 1996: 44). При опитите да се дефинира феноменът **„общуване като особен вид дейност“**, както и като **„компонент и едновременно условие за друга, некомуникативна дейност“** (нак там: 36), се открива разграничаване, което се изразява в това, че „комуникацията в тесния смисъл на думата се състои в обмен на информация между общуващите личности (нак там: 44). **„Комуникационната страна** на общуването е най-ясно открояена, тъй като обмяната на информация е едно от главните условия за осъществяване на социалния феномен общуване“, независимо от това, че „редица автори даже отъждествяват общуването с комуникационния процес“ (нак там). Информацията може да бъде предавана с помощта на знаци, използвани в древността – огън, дим и звук, като е била кодирана и се е предавала на разстояние, което е позволявало на хората да се подготвят за бъдещи действия, свързани с военни, природни или други катаклизми. Това е един от множеството примери за значението на комуникацията в социалното развитие и взаимоотношенията между хората.

Комуникацията като термин придобива популярност през XX век, където в центъра на философските дискусии се разглеждат различни интерпретации на понятието. За основа се използва латинската дума „communis“ („общ“), където многократно се превръща в различни „смислообразуващи социални понятия“ като „комуникация“, „речева комуникация“, „комуникативно действие“, „комуникативно поведение“, „комуникативна революция“, „комуникативистика“ и др., докато в социално-научното познание популярност придобива „Communication или Communication Studies (теория на комуникацията)“ (Назарчук, 2012: 7 – 8). В периода 1950 – 1960 г. понятието постепенно се „психологизира“ под влияние на постбихейвиоризма и все повече се разглежда като „междупличностна комуникация“, която може да бъде интерпретирана като социална (Назарчук, 2012: 9). Тя се свързва не само с предаване и приемане на информацията, но и със създаването на определени взаимоотношения

между участниците. Това позволява социално взаимодействие, което се свързва със социалната комуникация, определяна като „комуникация в човешко общество, или „Human communication“ (Гнатюк, 2012: 21). Тя е преднамерена или непреднамерена, чрез нея се предават емоции и идеи, които се изразяват вербално или невербално в социалното пространство. Съдържанието на информацията зависи от нивото на личностното развитие на индивида, независимо дали той я предава или приема. Следователно е изключително важно комуникационните канали да не изкривяват първоизточника.

Като социален процес комуникацията се разглежда в контекста на комуникативната практика, където се открива както интерактивен, така и транзактивен характер. В този процес „всеки субект на комуникация се явява подател и получател на съобщения не последователно, а едновременно“ и всеки комуникативен процес е част от „настоящото, задължително и миналото, и се проектира в бъдещето“ (Назарчук, 2012: 10). Това е безкрайно общуване, в което е трудно да се определят границите, като колкото по-дълбоко се впускаме във философската интерпретация, толкова повече се проявяват и заплитат различните аспекти на общуването като явление.

Човекът е забелязал и осъзнал още в най-древни времена ролята на информацията и необходимостта за правилното ѝ кодиране и декодиране, за да може тя да достигне до своето предназначение. В днешно време сме постигнали висок резултат в това направление, основаващ се на автоматизирането и генерирането на информацията от множество технологични средства, които могат да бъдат автономни, но подобни нововъведения поставят множество въпроси, свързани с предизвикателствата и развитието на обществото във всяка една социална сфера. И ако комуникацията като компетентност е насочена към усвояването на знания за предаване на данни, умения за правилно кодиране и транслиране, както и отношение за избор на средства за обмен на информация, то тя е с особена важност за всеки човек. Правилното ѝ предаване се свързва с постигането на желан резултат, а прекъсването или отклонението ѝ по комуникационните канали създава условия за изкривяване и промяна на предаваната първоначална информация. Затова е необходимо още от най-ранна детска възраст да се обърне внимание на въпросите, свързани с адекватното развитие на комуникацията, която е пряко свързана със социалната компетентност.

За реализирането на подобни цели е от съществено значение, когато още в семейната среда детето има възможност правилно да кодира и декодира вербалните, невербалните и визуалните знакови системи, предавани от членовете на семейството, което би допринесло за адекватното усвояване на различните социални роли на един по-късен

етап. Те от своя страна са свързани с разнообразни норми на поведение, които зависят от социалната среда и са пропорционални на поставените цели. „Едни цели на социализацията са желани, а други – не“, а крайният резултат се намира в причинно-следствена закономерност, която може да бъде предвидима или непредвидима (Андреев, 1998: 154). Резултатът се явява функция, която зависи от целта, като може да се открие определена закономерност, следствие или съвпадение, но ако тя липсва, то процесите на социализация ще са възпрепятствани или затруднени, а едни фактори ще имат доминиращо значение пред други по отношение на комуникативните способности при социализацията на индивида.

И ако комуникацията има определена цел и посока, а в основата на общуването стои близостта, което е биологична потребност с характеристики на несъзнателност и откритост, то всичко това позволява взаимодействие при създаването на социални контакти между хората. В природата могат да бъдат открити навсякъде биологични зависимости в животинския свят, но единствен човекът ги развива и усъвършенства до висша степен на осъзнатост, като чрез труд придобива нови знания, умения и навици. Полският логик Котарбински открива връзка между влиянието на предметите и дейността, която е изразена чрез „елементарни действия“, и опита, който дава началото на „ранното въздействие на вещите“ (Котарбинский, 1975: 34). Така чрез взаимодействието си със заобикалящата предметна среда човек придобива нови знания и умения, които ги усъвършенства и развива, като ги превръща в комуникационни, изграждайки промени в материалната действителност. Подобни изменения създават нов смисъл, който е израз на творческо вдъхновение и е отличаваща черта на човека, способен да облагородява средата и да я превръща в ново културно богатство. Тъй като „търсенето на смисъл винаги е било основна ценностна ориентация“, която удовлетворява конвенционално субективните гледни точки в процеса на информационен обмен, това от своя страна създава условия за взаимодействие в общественото и културното пространство. Такова взаимодействие полага основите за ново развитие както на ниво физически свят, така и на личностно ниво, като подпомага проявата на индивида като уникална личност (Леонтьев, 2003: 4). Така личността заявява своето „Аз“ в определена социална група, изявява се чрез различни форми на общуване в общността, която е съпричастна към нещо смислено и общо, което ги сближава. А чрез вербалната комуникация ние предаваме и изразяваме своята емоционалност и мисловна дейност, чрез която споделяме определено интелектуално съждение и съдържание на друг събеседник, който субективно преработва получената информация и открива нов смисъл, приемлив или неприемлив за него.

2. Комуникационни трансформации, предизвикани от възникването на кризи, отразяващи се върху социалните процеси на обществото

Съвременната ситуация, в която се намира обществото ни, се характеризира с множество промени от най-различно естество – икономически кризи, емиграционни потоци, ограничения от COVID-19, военни действия в различни региони и въвеждането на генеративните изкуствени модели, които по-скоро предизвикват у хората съмнения и страх от загуба на работни места, отколкото възхищение. В подобна ситуация всеки човек се чувства объркан, но винаги заема определена субективна позиция, която е детерминирана от личностното му развитие, но отразява определена посока и позиция в обществено-културното еklekтично моментно състояние на общественото мнение. То може да бъде конвенционално или неконвенционално спрямо възникналите социални тенденции, повлияно или неповлияно от медийните изяви, изразяващо лична или групова гледна точка, но винаги е част от общото моментно обществено убеждение, което е предпоставка за нови социални направления и комуникативни прояви, възникващи и предопределящи личностното развитие на всеки един индивид.

„Личностната компетентност, социалната компетентност и компетентността за придобиване на умения за учене са способността човек да разсъждава за себе си, да управлява ефективно времето и информацията, да работи конструктивно с други хора, да запазва своята устойчивост и да управлява собственото си учене и кариера. Това включва способност за справяне с несигурността и сложността, за придобиване на умения за учене.“¹ Те са особено важни в социалните отношения и се свързват с умения за критично мислене при възникнала сложна ситуация, при която е необходимо да се вземат адекватни решения. Ключова роля има способността за учене и ефективно управление на несигурността и стреса при социалните взаимодействия. Добрата комуникация подпомага изразяването на мисли и чувства, като позволява разбиране на другия, което е предпоставка за полагането на основи за доверие и взаимно уважение. Социалните умения като толерантност, разбиране и изразяване на разнообразни гледни точки, доверие, съпричастност и др. са ключови за успешното функциониране на индивида в обществена среда (Чавдарова-Костова, 2022: 51). Тези умения са от съществено значение при използването на нови технологични решения, особено след въведените пандемични ограничения, които да отговорят на индивидуалните и обществени нужди, включително и върху начините за общуване.

1 Препоръка на Съвета от 22 май 2018 г. относно ключовите компетентности за учене през целия живот (текст от значение за ЕИП)(2018/С 189/01). – В: Официален вестник на Европейския съюз, 4.6.2018 г. - [https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=GA](https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=GA)

В ситуация на изолация на населението заради пандемията от COVID-19 възникна необходимост ученици и студенти да преминават в дистанционна форма на обучение, което наложи използването на нови методи за комуникация и представяне на учебното съдържание. По един или друг начин това неминуемо се отрази върху необходимостта от усвояване на нови умения, свързани със социалната компетентност. Въведоха се различни виртуални среди, чрез които се осъществяваше процесът на обучение, и се предоставяха учебни материали, които можеха да се използват по всяко време и от всяко място, а педагозите се изправиха пред нови комуникационни предизвикателства, които трябваше да преодоляват чрез нови знания и умения. Тази проблематика е разгледана от Тревър Митън в издание на „Списание за образование за преподаване“, озаглавено „Предизвикателства пред образованието на учителите през 21-ви век, спешност, сложност и навременност“. Авторът представя статия на тема „Подготовка на учители и Covid-19: отговори и възможности за нови педагогически инициативи“ (la Velle, 2020). В статията се разглеждат различни начини, чрез които педагозите са се справяли в ситуация на ограничения, където откриват възможност за интегриране на нови подходи в педагогическата си дейност. Това позволява на много изследователи в областта на педагогиката да преосмислят естеството и ефективността на педагогическия процес и преминаването от преподаване „лице в лице“ към дистанционна форма на обучение. Други автори като Мария Флорес от Университета Minho в Португалия разглеждат обстановката като фактор, който предоставя възможност за въвеждането на алтернативни форми и подходи, като акцентират върху ролята на преподавателя.

Разгледаните примери ги свързва една обща проблематика, а именно: изолацията е създавала условия за въвеждането и използването на различни цифрови устройства, позволяващи целенасочено предаване на информация от разстояние. Всички тези промени се отразяват по един или друг начин върху поведението на индивида и неговите възможности за комуникация и социализация. Множеството съвременни апарати се явяват усъвършенствано средство за предаване на информация, чрез които се постигат нови възможности за бързина и достъпност.

3. Социални иновации и трансформации, оказващи влияние върху комуникацията

Въпреки сигурността, възникнала от наличието на нови технологии, работещи без прекъсване и с висока надеждност, се забелязва състояние на несигурност, породена от наличието на нова виртуална действителност, която обработва и съхранява данни на всеки човек и по всяко време. Това ново пространство влияе върху информацията и „дезинформацията

върху нашите демократични общества². Естествено виртуалното пространство позволява да се реализират нови комуникационни възможности, свързани със скорост, бързина при обратната връзка, достъпност и т.н. Възникването на публични социални пространства създава условия за изява, където адресатът споделя мисли и емоции, желаейки да намери други съмишленици, които да разширят тематично или да развият обсъжданите въпроси в друга посока. Необходимо е да се отбележи, че социалните мрежи разширяват общуването, като го правят достъпно до тези, които не са част от близкото обкръжение на адресата. Така публикуваните теми се четат едновременно от голям брой хора, които не са пряко свързани с темата и нямат пряк диалог в дискусиата.

Субективните самопрезентации преминават на едно ново ниво с въвеждането на генеративните изкуствени модели, като според някои анализатори „нарастващата автоматизация на дейности и процеси ще доведе до съществено намаляване на търсенето на работна сила“, което ще създаде безработица, а това ще се отрази и върху комуникацията в общественото пространство (Димитров, Евзениев, Кръстев, Колева-Стефанова, 2019: 2). Изкуственият интелект поставя обществото пред редица въпроси, свързани с производствените капацитети и трансформацията на някои професии, което може да доведе до социално напрежение. Този дисбаланс налага допълнителна преквалификация и усвояването на нови комуникативни умения, като се очаква „в около 60% от професиите поне една трета от задачите да бъдат автоматизирани“³, което ще доведе до възникването на нови професии. Способността за „динамично усвояване на нови умения през целия живот ще е от изключително значение при прехода към икономика, базирана на изкуствения интелект и роботиката“ (пак там). Изчислителната мощ при решаването на задачи от генеративните изкуствени модели създава обществена тревога, която е породена от невъзможността да се предвиди резултатът при самообучението на роботизирани системи, особено когато става въпрос за машинна комуникация, което може да се квалифицира като неконтролируемо. Съществуват множество примери, които потвърждават подобни опасения: „чат бот „Тай“, който след известно време на стартирането си започва да използва расистки нападки“, а друг технологичен гигант прекъсва своя проект, защото „нещата излизат

2 Съобщение на Комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически социален комитет и Комитета на регионите. (2021). Цифров компас до 2030 г.: Европейският път за цифровото десетилетие. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0118&from=BG>. 19.05.2023

3 ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ В ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА. Идеи за развитието и използването на ИИ в образованието и науката в Република България, МОН (публ. 25.09.2020 г.) <https://web.mon.bg/bg/100208>, 02.08.2023, с. 8.

извън контрол и сценарият не само е нарушен, но ботовете развиват свой собствен език създаден от самите тях⁴. За преодоляването на тези предизвикателства, и не само по отношение на машинната комуникация, е необходимо да се приложи разбиране на всички нива на въздействие при използването на изкуствения интелект, като още в училищна възраст хората усвоят нужните компетентности.

Необходимостта от нови познания ще се отрази и върху образователните цели, които ще обхващат широкоспектърни и интердисциплинарни теми. Това неминуемо ще промени и методологиите, а те ще насърчават развитието на творчеството чрез STEM обучение. Модернизацията е възможна чрез използването и прилагането на компетентностния подход, който ще позволи усвояването на нови умения в отговор на съвременните предизвикателства пред образователната система, които са: „обучение във връзка с развитието и прилагането на изкуствения интелект“; „научни изследвания в областта на изкуствения интелект“; „използване на системи с изкуствен интелект в рамките на професионалното образование и обучение, ученето през целия живот, висшето образование и науката с цел подобряване на образователния и изследователски процес“⁵. Това е една възможност за отговор на възникналите нови предизвикателства, изисквания и потребности, свързани с промените както в обществото, така и в комуникационните му възможности, а образователните цели в стратегически план е необходимо да се фокусират върху тези направления.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Ние се намираме в период, в който навлизат генеративните изкуствени модели и поставят ново начало на човешкото развитие, като създават промени във всички сфери на комуникацията и обществените услуги. Очакванията са насочени към въздействието им в областта на образованието, икономиката и бита, като това ще предизвика множество преобразования в различни дейности и професии. Може да се каже, че комуникацията преминава от чисто субективно човешко равнище на автоматизирано и програмно обезпечено машинно ниво. Свят, изпълнен с множество промени, ни поставя пред различни предизвикателства и единствено творческият потенциал, който е заложен у всеки човек, е способен да представи адекватно решение на всеки въпрос. Да творим е присъщо на всеки от нас и само чрез това си качество сме способни да правим промени, а това го доказваме чрез създаването на машини, които се самообучават без човешка намеса.

4 Пак там, с. 9.

5 Пак там, с. 15.

Цифровизацията променя както начина, по който хората комуникират, така и възможностите за взаимодействие помежду им, като социалната компетентност остава ключова в тази цифровизирана епоха. Различните дигитални платформи предоставят нови възможности за социално взаимодействие, но и създават предизвикателства от нов тип. Придобиването на умения за ефективна виртуална комуникация, адаптиране към различна, в т.ч. онлайн среда се оказват все по-важни.

Развитието на дигитализацията и комуникацията са теми, свързани със заемането на определени позиции като: да развием ли изкуствения интелект до степен, която е близка до създаването на робот, притежаващ повечето човешки характеристики; да интегрираме ли комуникационни способности на машините, което ще ги превърне в автономни и ще могат да се използват за различни цели, в това число и военни; да позволим ли на машините да управляват и да вземат решения вместо хората и т. н.

Способността ни да комуникираме и да предаваме нужната информация на друг събеседник, който да я развива, усъвършенства и предава, ни позволява да натрупваме познание, което ни предоставя предимство пред другите биологични представители. И ако комуникацията бъде присвоена от машинните модели, може ли да се предвиди резултатът от това присвояване?

Развитието на комуникацията в контекста на социалната компетентност се превръща във фундамент за успешно адаптиране в ерата на генеративните изкуствени модели и възможност за подобряване на социалните взаимоотношения в една нова онлайн общност.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Андреев, М. (1998). Образование и общество, педагогическа социология. С.: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. [Andreev, M. (1998). *Obrazovanie i obshchestvo, pedagogicheska sotsiologia*. S.: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“.]
- Венедиктова, Т. Д. и др. (2016). Основы теории коммуникации: учебник и практикум для академического бакалавриата (под ред. Венедиктовой, Т. Д., Гудкова, Д. Б.). М.: Юрайт. [Venediktova, T. i dr. (2016). *Osnovyi teorii komunikatsii: uchebnik i praktikum dlya akademicheskogo bakalavriata* (pod red. Venediktovoy, T. D., Gudkova, D. B.). M.: Yurayt.]
- Гнатюк, О. Л. (2012). Основы теории коммуникации: учебное пособие. М.: КНОРУС. [Gnatyuk, O. L. (2012). *Osnovyi teorii komunikatsii: uchebnoe posobie*. M.: KNORUS.]
- Димитров, А., Евгениев, Е., Кръстев, И., Колева-Стефанова, Д. (2019). Бъдещето на труда, Бъдеще за трудещите се или бъдеще за капитала, Труд и социална справедливост. С.: Фондация „Фридрих Еберт“. [Dimitrov, A., Evgeniev, E., Krastev, I., Koleva-Stefanova, D. (2019) *Badeshteto na truda, Badeshte za*

- trudeshtite se ili badeshte za kapitala, Trud I sotsialna spravedlivost. S.: Fondatsia „Fridrih Ebert“.]
- Димитрова, Г. (1996). Педагогическото общуване при възпитателния процес „ВЕДА СЛОВЕНА-ЖГ“. [Dimitrova, G. (1996). Pedagogicheskoto obshtuvane pri vazpitatelnyia protses. „VEDA SLOVENA-JG“.]
- Котарбинский, Т. (1975). Трактат о хорошей работе. Пер. с польск. М.: Экономика. 271 с. [Kotarbinskiy, T. (1975). Traktat a horotsei rabote. Per. S polsk. M.: Ekonomika. 271 s.]
- Леонтьев, Д. А. (2003). Психология смысла: природа, строение и динамика. М.: Смысл. [Leontiev, D. A. (2003). Psihologiyai smisla: priroda, stroenie I dinamika. M.: Smisl.]
- Назарчук А. В. (2012). Учение Никласа Лумана о коммуникации. М.: Издательство «Весь Мир». 248 с. [Nazarchuk A. V. (2012). Uchenie Niklasa Lumana o kommunikatsii. M.: Izdatelstvo «Ves Mir». 248 s.]
- Чавдарова-Костова, С. (2022). Наръчник за прилагане на компетентностния подход в обучението на бъдещи учители. Плевен: ЕА АД. [Chavdarova-Kostova, S. (2022). Narachnik za prilagane na kompetentnostnia podhod v obuchenieto na badeshti utsiteli. Pleven: EA AD.]
- la Velle, L. 2020. The Challenges for Teacher Education in the 21st Century: Urgency, Complexity and Timeliness. Journal of Education for Teaching, №46 (1): 1-3. doi:10.1080/02607476.2019.1708621.
- Mutton, T. (2020). Teacher education and Covid-19: responses and opportunities for new pedagogical initiatives. Journal of Education for Teaching, doi: 10.1080/02607476.2020.1805189
- OECD (2019). Recommendation of the Council on Artificial Intelligence, OECD/LEGAL/0449

За автора:

Гл. ас. г-р Красимир Костов, СУ „Св. Климент Охридски“, Факултет по науки за образованието и изкуствата, катедра „Социална педагогика и социално дело“
Научни интереси: педагогика, теория на възпитанието, дидактика, педагогическо общуване, изкуствен интелект в образованието, изобразително изкуство
E-mail: savkov@uni-sofia.bg
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4380-3239>

About the Author:

Senior asst. prof. Krasimir Kostov, Sofia University „St. Kliment Ohridski“, Faculty of Educational Studies and the Arts, Department of Social Pedagogy and Social Work
Scientific interests: Pedagogy, Theory of Education, Didactics, Pedagogical Communication, Artificial Intelligence in Education, Fine Arts.
E-mail: savkov@uni-sofia.bg
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4380-3239>